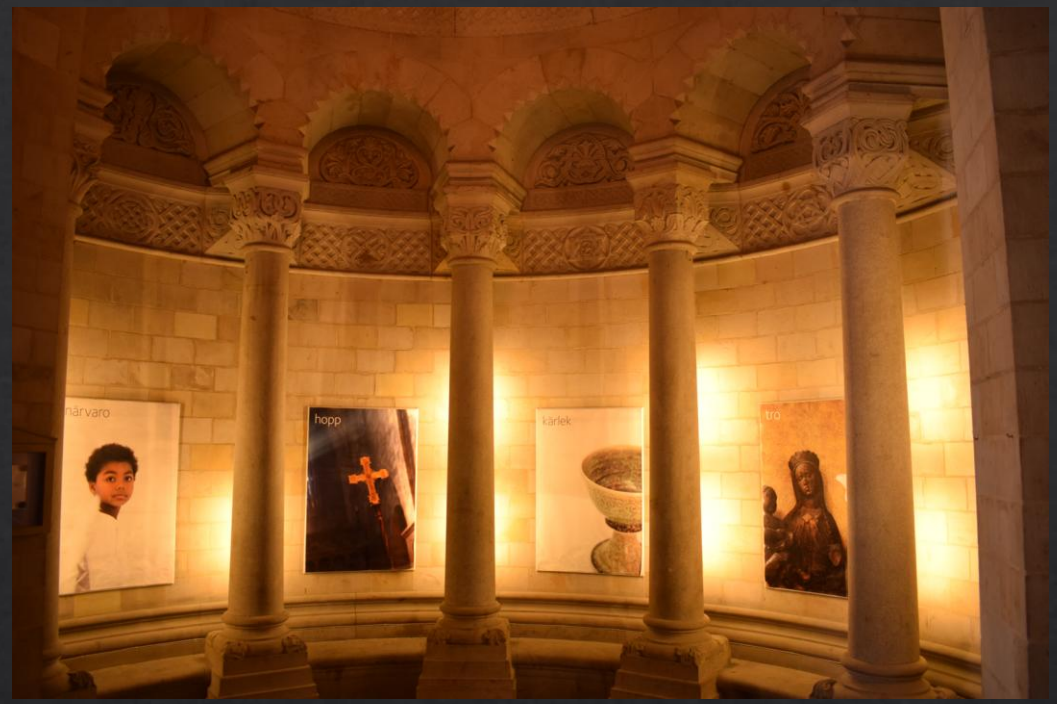

Lunds domkyrka

Kort historik och bilder

Textkälla: wikipedia
Bildkälla: egna foton 2018-06-05 (Anders Dernback) samt få wikipedia

Var ligger den?

Lunds domkyrka är en kyrkobyggnad söder om parken Lundagård i centrala Lund. Den är domkyrka i Lunds stift och församlingskyrka för Lunds domkyrkoförsamling.

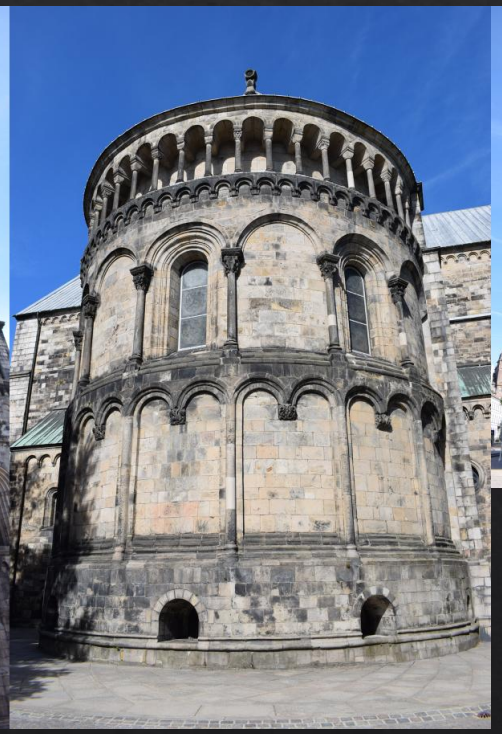

Ser ut som att Danmark åter-tagit Lund? Svenskt år 1658

Byggnaden

Domkyrkan byggdes, till en början av helsingborgssandsten och senare och till större delen av höörsandsten, i romansk stil av stenhuggare från Rhen och Italien. Lunds domkyrka anses vara Nordens främsta efterföljare till kejsardomen i Speyer.

Det är oklart när domkyrkobygget påbörjades. I kung Knut den heliges gåvobrev, daterat till 21 maj 1085, talas om en domkyrka byggd under 1080-talet. Mycket tyder dock på att detta rör sig om en tidigare kyrka, och att den nuvarande domkyrkan började byggas under tidigt 1100-tal, efter det att Lund blivit ärkebiskopssäte för Norden.

Lund blev biskopssäte på 1000-talet, och kyrkan uppfördes för att fungera som stiftets domkyrka. Från 1103 eller 1104 bar stiftets ledare titeln ärkebiskop, och var för en kortare tid ärkebiskop för hela Norden. Efter att Danmark förlorade Skåne till Sverige i Freden i Roskilde 1658, blev Lund ett ordinarie stift inom Svenska kyrkan lett av en biskop.

Sedan 2014 är Johan Tyrberg biskop i Lunds stift; Niclas Blåder är domprost i domkyrkoförsamlingen sedan 2022. Kyrkan används för Lunds universitets doktorspromotioner och dess astronomiska ur från 1400-talet är en av kyrkans främsta sevärdheter.

Johan Tyrberg

Kryptan

Kryptans högaltare invigdes 1123. Den 1 september 1145 invigdes domkyrkans högaltare och hela kyrkan, helgad åt Sankt Laurentius, kunde tas i bruk.

Viktigare inventarier

Viktigare inventarier som tillkom under det kommande 1300-talet är officiantsstolen, korstolarna och altarskåpet (1398). Det astronomiska uret kom till ungefär år 1380

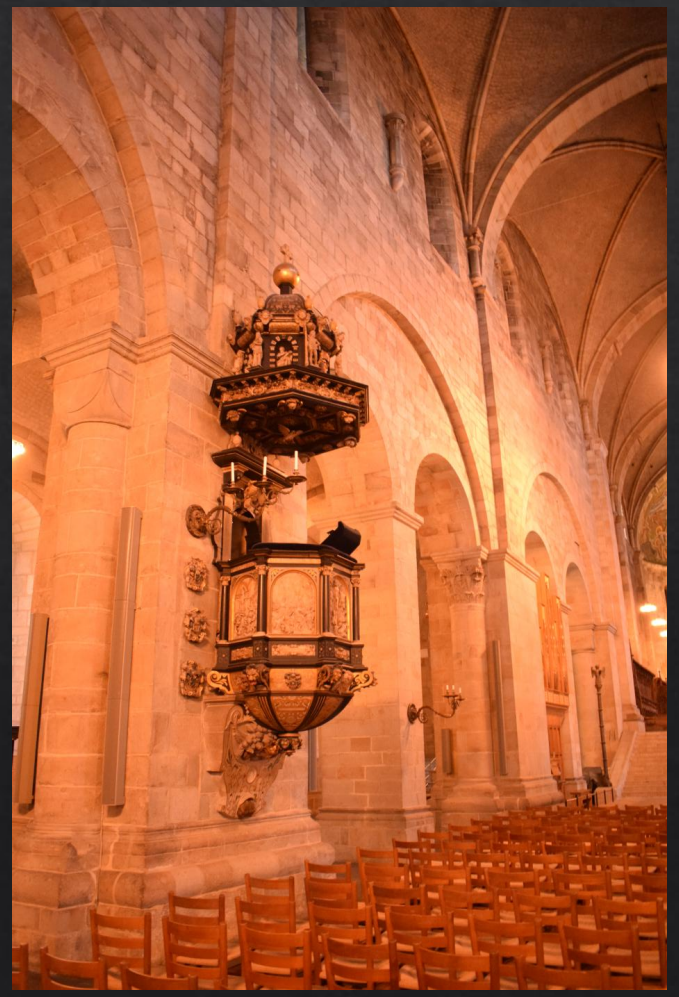

Korstolarna

Altarskåpet

Restaurerades av Düren

Mellan åren 1510 och 1527 restaurerades kyrkan av Adam van Düren.
Tillbyggnader som märks från denna tid är bland annat den norra korsflygeln, strävpelare med spännbågar, påbyggnad av tornen och ett brunnskar i kryptan.
Adam van Düren (ibland även Adam von Düren), var en tysk skulptör och byggmästare, som verkade i Sverige och Danmark mellan 1487 och 1532. Hans arbeten utfördes i en tung stil.

Stora arbeten under 1700 talet

Åren 1759–1778 utfördes stora restaureringsarbeten på domkyrkan. Omfattande yttre fasadpartier fick ny sandstensbeklädnad. År 1779 var kyrkans absid i så dåligt skick att den höll på att störta ner. Kaptenen vid fortifikationen Hans Christian Dehn tillkallades men hans förslag innebar total förstörelse av absiden genom ersättandet av denna med en rak korvägg. Landshövdingen och biskopen förkastade därför planen.

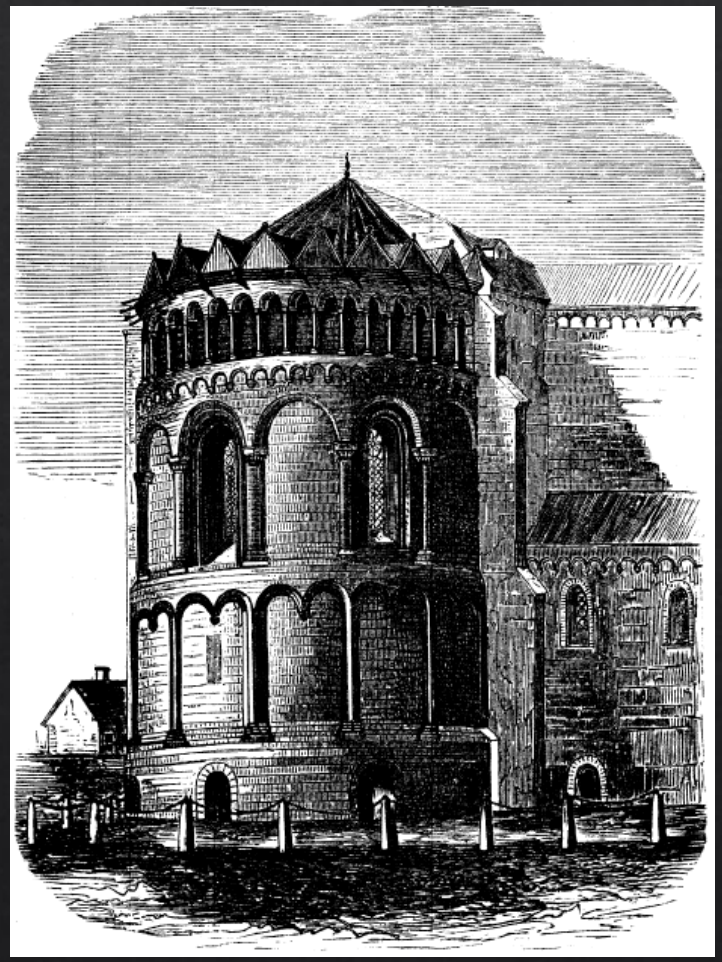

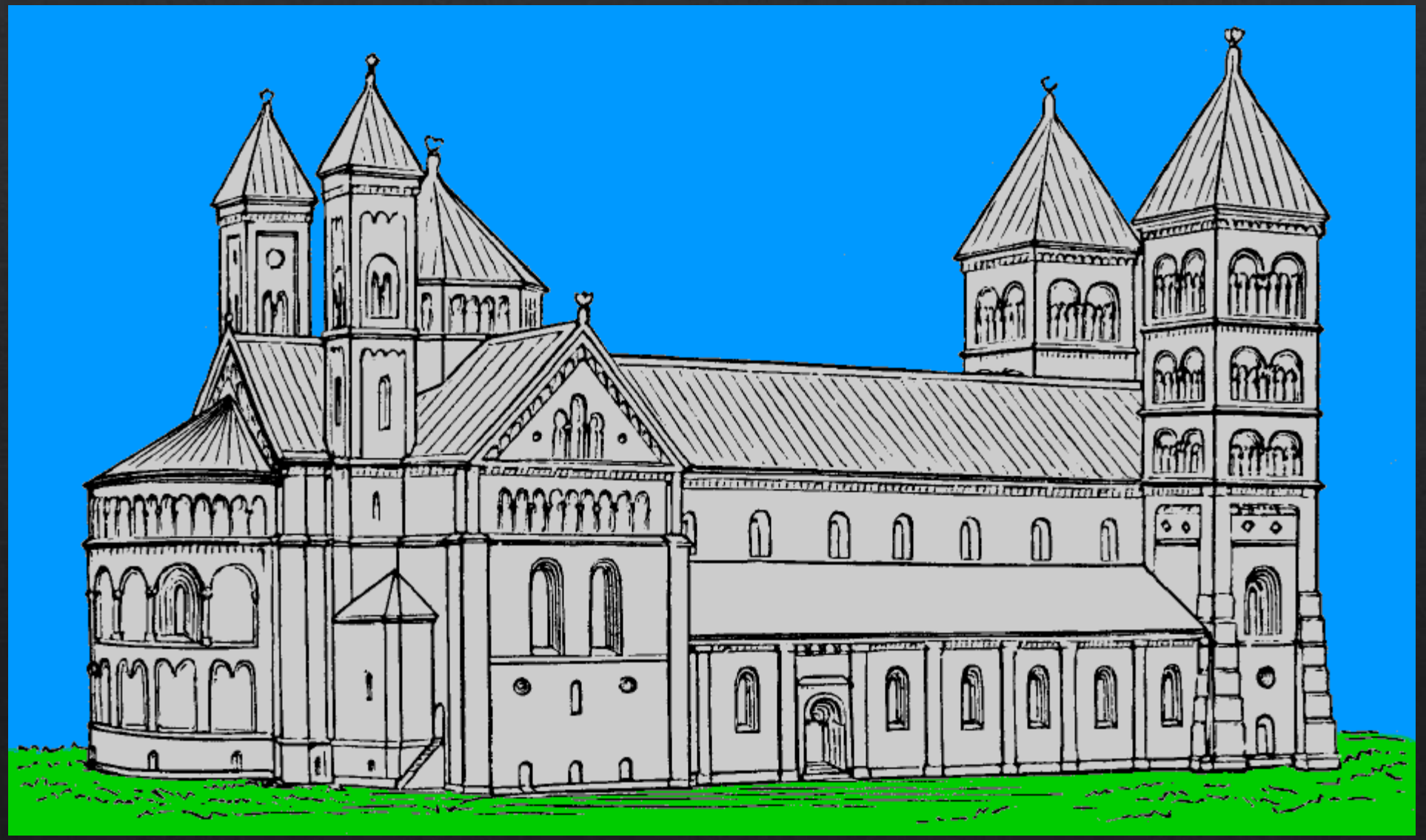

År 1863 kom Zettervall med detta förslag till ombyggnad av domkyrkan. När det skulle färdigställas uteblev dock två småtorn i hörnet mellan tvärskeppet och koret samt ett större torn över mittkvadraten.

Lunds domkyrka under 1860-talet, innan tornen revs.

1800 tals arbeten

År 1812 revs S:t Dionysii kapell strax väster om koret och Peder Lykkes kapell norr om det tidigare nämnda kapellet. Det förstnämnda kapellet stod färdigt på 1330-talet medan det senare stod klart så sent som 1425. År 1833 påbörjades genomgripande förändringsarbeten av domkyrkan, vilka under ledning av Brunius skulle komma att pågå under många decennier. Fram till 1836 koncentrerade man sig i huvudsak på förändring av interiörerna. Orgeln från 1626 borttogs, altaret från 1577 nedtogs och de medeltida korstolarna flyttades. En bred stentrappa mellan långhuset och koret uppfördes. Åtskilliga innermurar i tvärskeppet och koret försågs med ny sandstensbeklädnad. Gravstenar upptogs och släta kalkstensgolv inlades istället.

Projektledare för ombyggnad

Åren 1845–1846 genomgick kryptan en omfattande restaurering. Med ett speciellt uppfunnet hävverktyg lyckades man korrigera de svåra sättningarna i väggar och valv. Successivt nedtogs samtliga pelare, grunderna förbättrades och pelarna återinsattes.

Vid den fortsatta ombyggnaden av domkyrkan fick Carl Georg Brunius förnyat förtroende som byggnadsledare. Han efterträddes senare av Helgo Zettervall.

Carl Georg Brunius

Helgo Zettervall

Deras viktigaste förändringar

De viktigaste förändringarna som dessa två nu genomförde var en mycket omfattande förnyelse av hela västpartiet. De medeltida tornen revs och ersattes av nya med spetsigare torn. Avsikten med restaureringen var att domkyrkan skulle få en mer konsekvent, idealiserad, romansk stil. Man fäste liten eller ingen uppmärksamhet vid kyrkobyggnadens tidigare historia.

Tornen

Domkyrkans torn, ibland kallade "Lunna pågar", är 55 meter höga. De tillkom vid Helgo Zettervalls omfattande restaurering, då man helt nedrev de medeltida tornen. Tornen, med sina pyramidformade tak, utgör ett kännemärke
i Lunds stadssiluett och är tydligt synliga från slätten vida kring. Den äldsta kyrkklockan göts 1513. Tornen är inte öppna för allmänheten

Entrén

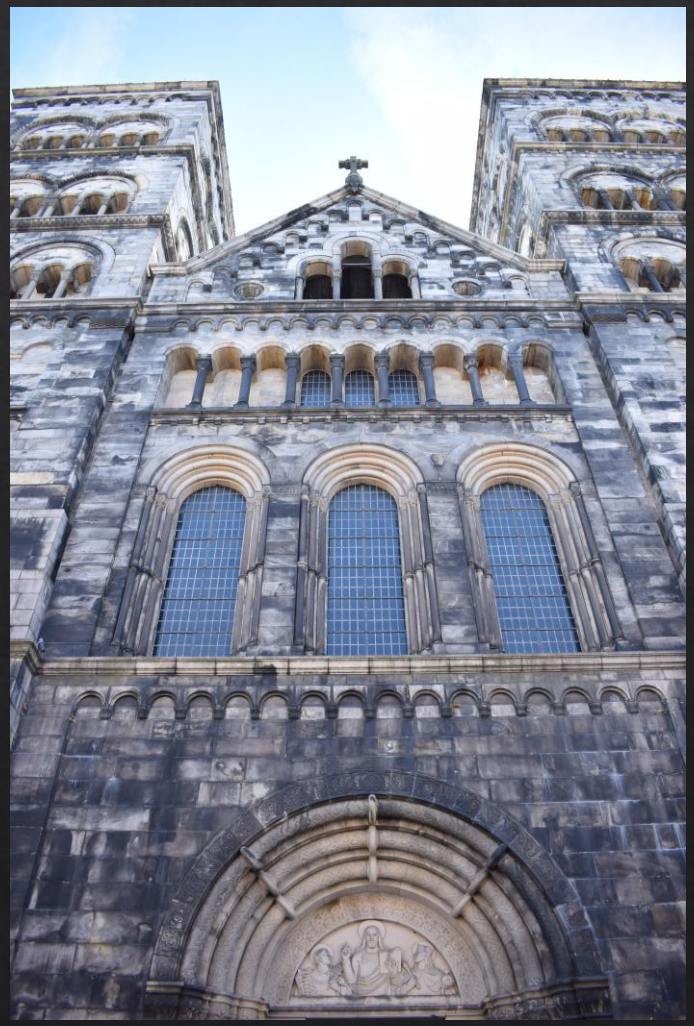

Mittskeppet

Det är i mittskeppet som domkyrkans huvudgudstjänst på söndagar firas. Mittskeppet omsluts av åtta pelare på vardera sida som avgränsar mittskeppet från sidoskeppen. Taket över mittskeppet var ursprungligen av trä. På 1200-talet slogs sexkappiga valv som på 1800-talet byttes ut mot fyrkappiga.

Kortrappan

Förr delades kyrkan upp i två delar av en fem meter hög mur kallad lektoriemur. Den skilde kyrkan i en del för prästerna och en för allmänheten. På 1800-talet revs denna mur och den nuvarande trappan byggdes. Vid kortrappan står två bronsänglar som tillverkades på 1200-talet i Tyskland. De är därmed domkyrkans äldsta inventarier. De avbildade änglarna är Mikael och Gabriel och de sitter på toppen av två höga pelare med hela lejon som fötter.

Predikstolen

Predikstolen finns i kyrkans mittskepp. Den tillverkades 1592 i sandsten, kalksten, marmor och alabaster. Bildhuggare var tysken Johannes Ganssog. På korgen finns reliefer föreställande fem olika scener ur bibeln. På den undre delen syns ett förgyllt lejonhuvud med tillhörande tassar.

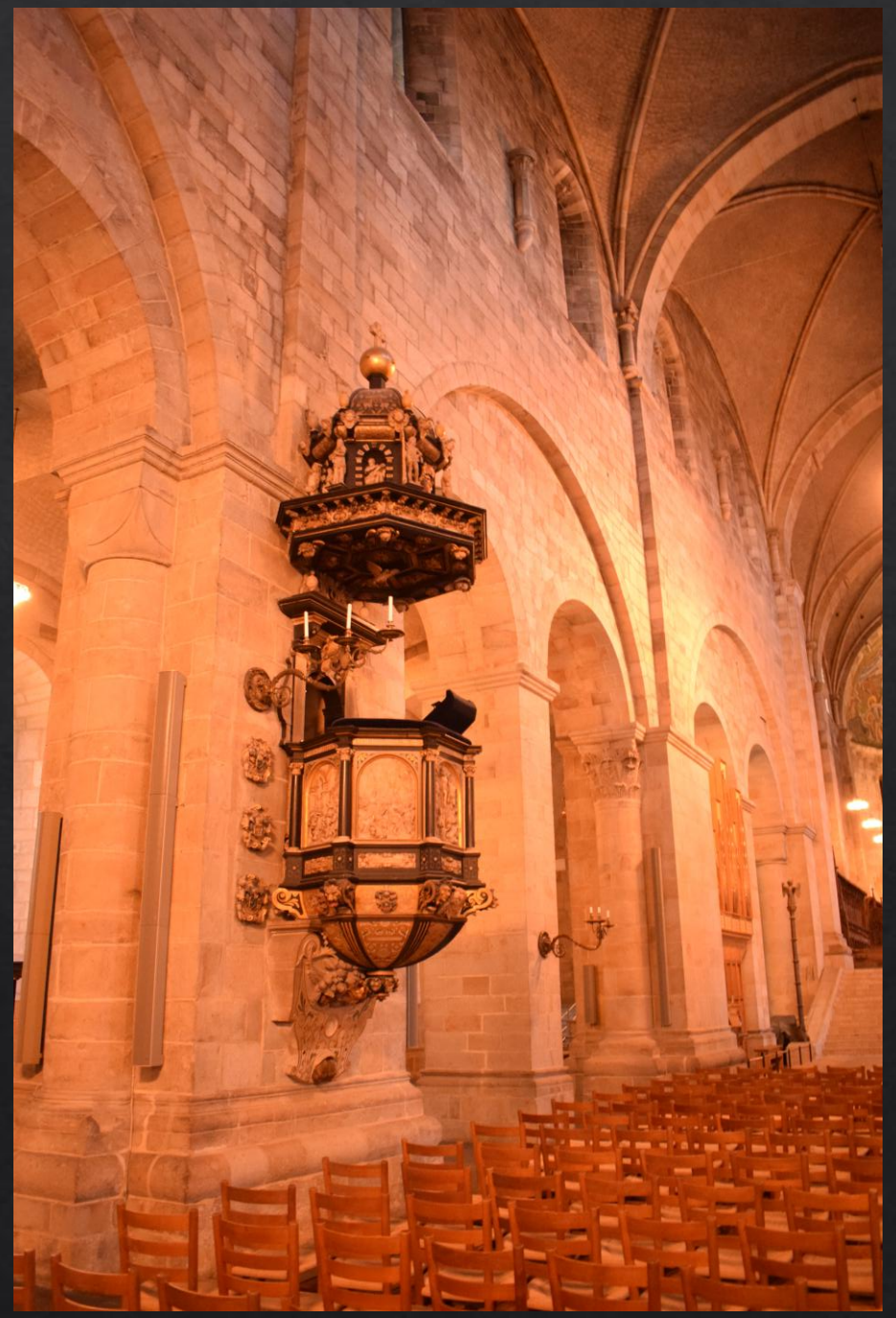

Högkoret

Domkyrkans högaltare invigdes 1145. Altarskåpet donerades till kyrkan 1398. Högkorets tak domineras av en sex meter hög absidmosaik föreställande Jesu återkomst, i gestalt av en Kristus Pantokrator. Den utfördes av Joakim Skovgaard 1925-1927. Som material till mosaiken har man använt glas från Venedig och natursten. Under mosaiken finns tre fönster med glasmålningar med motiv ur skapelseberättelsen utförda 1930 av Emanuel Vigeland.
Figur på korstol. Längs hela högkorets sidor står 78 korstolar som härstammar från 1370-talet och används än idag till mindre gudstjänster. Dessa var ursprungligen avsedda för prästerna och hade då en annan placering i prästernas kyrkodel. Stolarna är rikt dekorerade med snidade bilder från bland annat Gamla testamentet.

Dopkapellet

Dopkapellet ligger i det norra tvärskeppet. Detta kapell används för mindre och mer privata andakter. Därför får man inte göra rundvandringar i detta kapell. Förr var dopkapellet ärkebiskopens eget kapell. Kapellets altare invigdes den 1 september 1146. Ovanför detta hänger en baldakin. En Mariaskulptur från 1300-talets äldre hälft finns placerad vid kapellets östra vägg. Dopfunten härstammar från 1200-talet och är huggen av kalksten från Gotland. På kapellets väggar i norr och öster finns målade fönster utförda 1930 av Emanuel Vigeland. På den östra väggen har fönstren doprelaterade motiv, medan den norra har motiv från Jesu gravfästelse och återuppståndelse. Förre ärkebiskopen Andreas Sunesens sarkofag finns placerad vid den norra väggen.

Den sjuarmade ljusstakens kapell

Domkyrkans södra tvärskeppskapell domineras av en 3,5 meter hög sjuarmad ljusstake av brons. Ljusstaken ska påminna om templet i Jerusalem där en dylik ljusstake fanns. Den tillverkades vid 1400-talets slut av Harmen Bonstede i Hamburg. Till Lund skickades den i delar. Man kan fortfarande se märken efter monteringsanvisningarna. Vid foten finns fyra lejon. Mellan ljusarmarna och foten finns evangelisternas symboler.

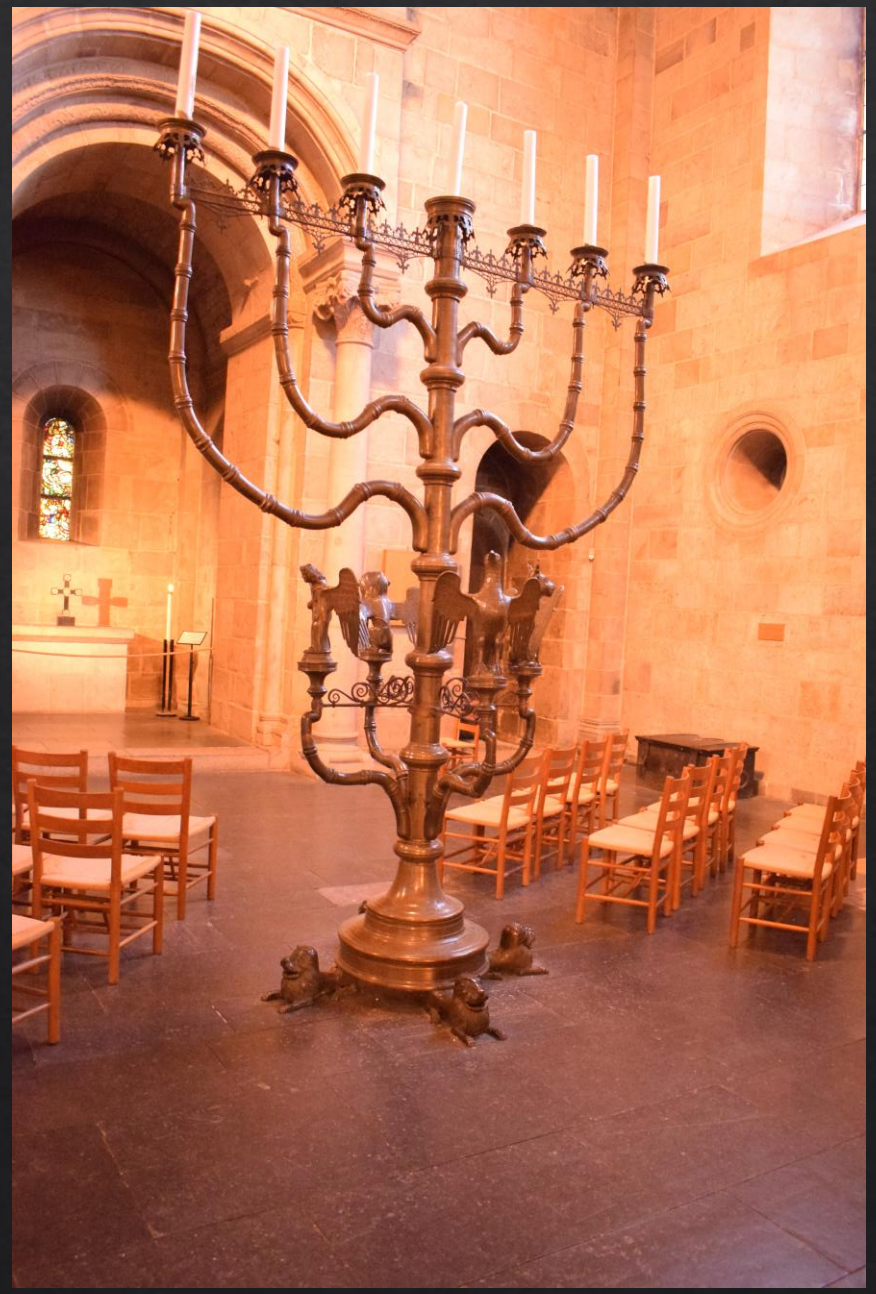

Kryptan

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lunds_Domkyrka_kryptan.JPG

Kryptan

Lunds domkyrkas krypta har, arkitektoniskt sett, i stort sett förblivit orörd sedan 1123 (men används regelbundet för gudstjänster). Kryptan kännetecknas av sina många och tätt ställda pelare; de skiljer sig mycket från varandra stilmässigt. Mannen bakom utförandet anses vara kyrkans förste arkitekt, Donatus.

https://sv.wikipedia.org/wiki/Donatus#/media/File:J%C3%A4tten_Finn,_Lunds_domkyrka.jpg

Jätten Finn

Den mest kända pelaren är den som Jätten Finn klamrar sig fast vid, enligt en sägen. En del menar dock att kolonnen ska föreställa bibelns Simson då han fattar om en pelare i guden Dagons tempel. Längre söderut finns ännu en gestalt vid en kolonn och dessutom en liten figur ovanför. Vilka personer dessa föreställer är ovisst. En del brukar kalla dessa gestalter för "Finns hustru och barn" (delvis skämtsamt).

År 1234 härjade en omfattande brand kyrkan. När kyrkan byggdes upp igen tillkom en ny lektoriemur, nya valv och ny fasad i väst. Under samma århundrade införskaffas två bronsstoder som idag finns i mittskeppet.

Under 1300-talet tillkom officiantsstolen, korstolarna och altarskåpet (1398). Det astronomiska uret kom till ungefär år 1380.

Mellan åren 1510 och 1527 restaurerades kyrkan av Adam van Düren. Från denna tid märks bland annat tillbyggnaden av den norra korsflygeln, strävpelare med strävbågar, påbyggnad av tornen och ett brunnskar i kryptan. Predikstolen uppfördes 1592.

Lunds universitet invigdes den 28 januari 1668 i domkyrkan. Kyrkan utgjorde universitetets huvudsakliga undervisnings- och sammanträdeslokal fram till dess att lärosätet i slutet av 1600-talet erhöll Kungshuset som sin första egna byggnad.

Kryptans huvudaltare

Kryptans huvudaltare är det äldsta altaret i hela kyrkan. Det invigdes den 30 juni 1123 av ärkebiskopen Ascer. I kryptan finns flera sarkofager, kistor och gravhällar. Stenhuggaren Adam van Düren står bakom två konstverk i kryptan. Ett av dessa är en sarkofag till den siste ärkebiskopen Birger Gunnersen som står vid den tidigare altarplatsen. Det andra är ett brunnsfat vid en vattenkälla i kryptans norra del. På brunnskaret finns satyriska bilder och texter på plattyska.

Det astronomiska uret

I Lunds domkyrka finns ett astronomiskt ur, Horologium Mirabile Lundense, som både dendrokronologiskt, stilhistoriskt och arkivaliskt kan dateras till 1422–25, dvs då drottning Filippa var riksföreståndare i Sverige, Danmark och Norge. Det finns en detaljerad beskrivning av uret från 1580-talet då det fortfarande fungerade, men under 1600-talet gick det i stå och ersattes av andra mer tidsenliga ur, medan det fortsatt fick stå kvar och betraktades med viss vördnad.

Det astronomiska uret

Slutligen revs det ned 1837. Under 1900-talets två första decennier rekonstruerades uret av Julius Bertram-Larsen och Theodor Wåhlin, då den ursprungliga urtavlan åter kom i bruk liksom två av de tre viktiga kugghjulen i visarverket (kugghjulen för ekliptikavisaren och solvisaren). De ursprungliga delarna av mittpartiet liksom ramen omkring den nedre urtavlan med kalendariet som finns på domkyrkomuseet kopierades omsorgsfullt av Malmöskulptören Anders Olson. Uret ingår i en grupp senmedeltida astronomiska praktur som förekommer i Hansastäderna i norra Tyskland och Polen, och som ingående har studerats och beskrivits av den tyska forskaren Manfred Schukowski.

Det astronomiska uret

Det nuvarande urverket är från 1706, hopmonterat av Bertram-Larsen som också bytte ut vissa skadade delar och dessutom skapade geniala lösningar för kalenderverket och vissa monteringar.
När uret spelar kan man höra In dulci jubilo från kyrkans minsta orgel samtidigt som sex träfigurer, föreställande stjärntydarna och dessas respektive tjänare, passerar domkyrkans ena skyddshelgon Maria med Jesusbarnet. Uret spelar två gånger om dagen, klockan 12.00 och 15.00 varje dag, förutom söndag då den tidigare spelningen sker 13.00 för att inte störa högmässan.

Två riddare

Överst på uret finns två riddare, som markerar timslagen. Den övre urtavlan är det astronomiska uret. Den fungerar som en vanlig klocka, med solvisaren som timvisare. Dock har urtavlan 24 timmar, dvs den tid det tar för solen att skenbart företa ett varv runt jorden. Här visas också kvartstimmar, månens position på himlen över Lund och dess olika faser; solens position och därför också när denna går upp respektive ner och var någonstans längs med Lunds horisont detta sker.

Den tredje visaren

Den tredje visaren är ekliptikavisaren, som visar var på ekliptikan (solbanan i Djurkretsen) solen respektive månen just nu befinner sig, dvs inte bara i vilket tecken utan också var någonstans i tecknet, med en sådan noggrannhet att det med litet övning är möjligt att även ungefärligt avläsa dagens datum. Den undre urtavlan är en kalender. Den visar när fastan inleds, och när påsk och pingst infaller. Med hjälp av tabellen kan man räkna ut den speciella veckodagen för ett vilket som helst datum mellan 1923 och 2123. Mitt i kalendern står Sankt Laurentius domkyrkans andra skyddshelgon och vid sidorna finns de fyra evangelisternas symboler. Nuvarande urtavla räcker alltså till år 2123, sedan måste den uppdateras.

Södra sidoskeppet

I domkyrkans södra sidoskepp finns en informationsdisk, en ljusglob samt diverse utställningar.

Orglar

I Lunds domkyrka finns fem orglar. Den största är läktarorgeln som byggdes 1932–1934 av det danska företaget Marcussen & Søn. Läktarorgeln har 102 stämmor fördelat på fyra manualer och pedal. Tillsammans blir detta 7 074 pipor. 1992 renoverades den av samma firma. Den minsta orgeln finns i det astronomiska uret. Den spelar In dulci jubilo dagligen. De tre andra orglarna finns i kryptan, dopkapellet och koret.

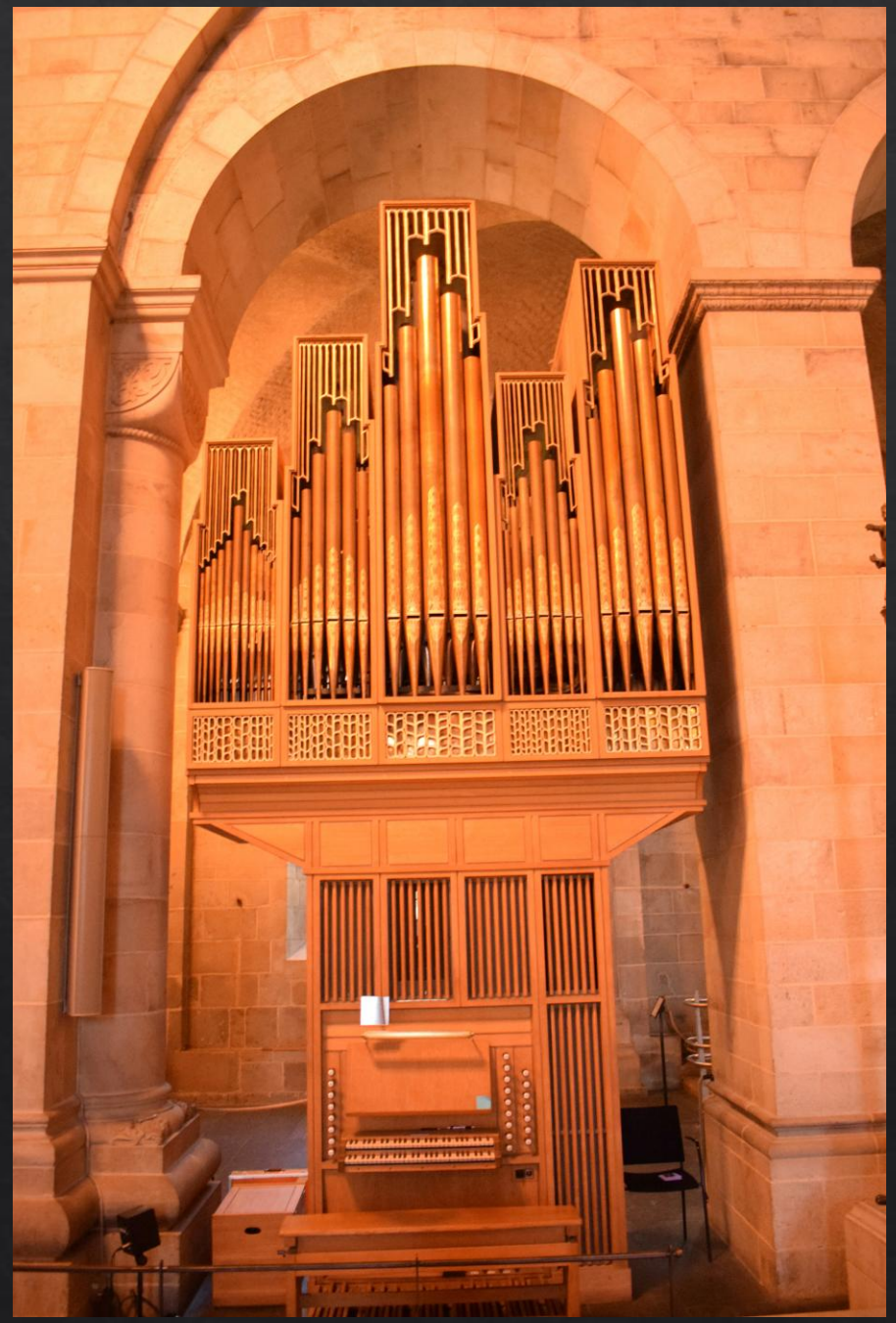

Bronsstaty föreställande Henric Schartau utanför Lunds domkyrka. Gjord av Peter Linde 2003.

Det nya altaret

Görvel Fadersdotter

Görvel Fadersdotter (Sparre), född på Hjulsta i Uppland 1517 (årtalet 1509 finns också uppgivet), död på Börringekloster i Skåne 20 april 1605, var en svensk-dansk godsägare och länsman.

Görvel Fadersdotter uppges ha varit duktig och förståndig, med ambitionen att "lära sig att räkna som en fogde, snickra som en snickare, tänka som en professor, rita hus som en arkitekt och odla som en jordbrukare". Hon uppges ha lyckats med detta, bland annat ritade hon Torups slott i Skåne. I Lund uppförde hon den byggnad som idag kallas Stäket.

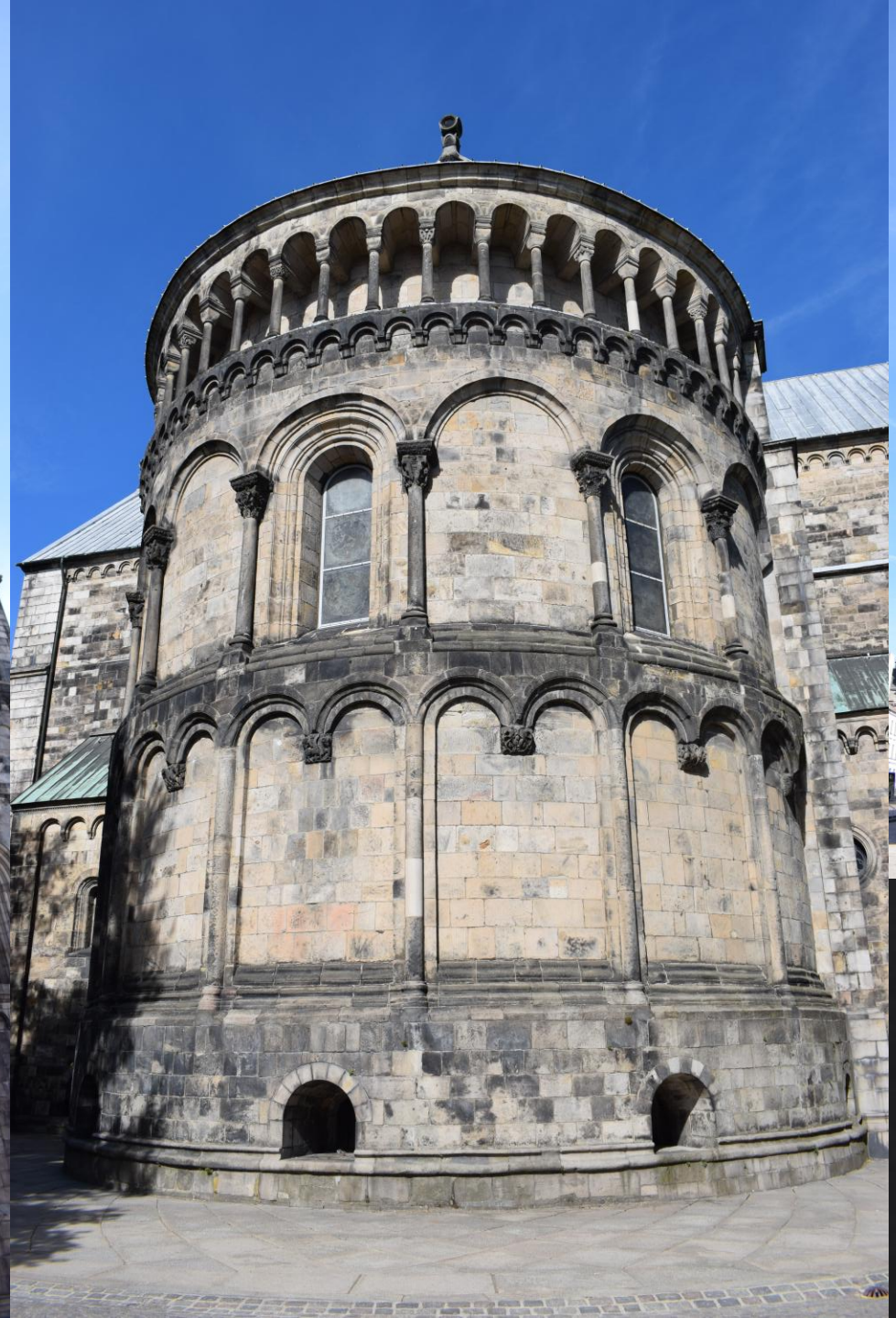

Ser ut som att Danmark åter-tagit Lund?
Svenskt år 1658

BEATI QVI
IN DOMINO
MORIVNTVR
D. O. M.
MEDICVS ANTISTES
PRAEPOSITVS HONORATISSIMVS
RELIGIOSA PIETATE
INGENIOSA ERVDITIONE
ELOQVENTI FACVNDIA
SAGACI PRVDENTIA
POLLENTI AVTORITATE
VENERANDVS
GLORIOSO DEMVM TANTI HONORIS ONERE
CONFIDENTER SE EXONERAT DIVVS GENES
ROVE ANIMÆ SPIRITVS BEATO AD CÆLE
STEM HÆREDITATEM TRANSITV
ANNO MDCCCXXVI DIE XIV MAII
TEMPLVM REDITI CANONS MAN
SAM HIC ABDIDIT OFFICIOS
SERVO
DEL AGVITIOR
SERVO

närvaro
hopp
kärlek
tro

VÄLKOMMEN TILL
DOMKYRKOFORUM
VÄLKOMMEN TILL
DOMKYRKOFORUM